

A köznapi (közhelyes) vélekedés szerint Ezzropában a nők másodlagos társadalmi szerepe, sőt a férfiaknak való alávetettsége a zsidó-keresztény hagyományban gyökerezik. A valóság ennél jóval bonyolultabb. A női szerepfelfogás ugyanis markánsan különbözik egymástól a zsidó és a keresztény hagyományban. Ezeknek alapja a szent iratokban keresendő. A keresztények által is alapszövegnek tekintett Ószövetség tartalmazza a Héber Bibliát, a Taanachot, a judaizmus alapvetését. Tanulmányozása során rádöbbenünk, milyen erősek és határozottak a zsidó hagyomány nőalakjai, és mennyire eltérnek az Újszövetségben megjelenőktől.

Az Újszövetség Jézus történetét mondja el a születéstől a kereszthalálig az evangelisták tolmácsolásában. A felbukkanó asszonyok: Mária, Jézus anyja, Mária Magdolna, Mária és Márta önfeláldozók, követik Krisztus sorsát, segítenek neki, de nem irányítói az eseményeknek, még saját sorsuknak sem. Krisztus anyjának kivételes kultusza egyébként csak jóval az evangelisták kora után alakult ki. Szűz Mária mennybemenetele azon a felfogáson alapul, hogy míg az emberiség bűnbetését az első asszony – Éva – segítette elő, ezt a bűnt jóvátette a Megváltó anyja, akárcsak Krisztus az ősapa, Ádám vétkét.

A protestantizmus a sola elvekkkel, különösen a Solus Christus elvvel kiiktatta a szentek, köztük Szűz Mária tiszteletét a hitéletből. Ez mutatja, hogy a „keresztény” nőkép sem egységes, nagyon is eltér az egyes felekezetek gyakorlatában. Ennek erős bizonyítéka, hogy míg a protestáns egyházakban nők is lehetnek lelkészek, a katolikus egyház mind a mai napig elzárkózik ettől.

Az Ószövetségben, a Héber Bibliában a szelíden szolgáló anyafigurákkal szemben hatalommal bíró, az eseményeket irányító nők jelennek meg. Ennek a zsidó hagyományban sajátos történelmi megalapozása van.

Az aranyborjú történetét leíró szövegekből úgy tűnik (a héberben az ígének van neve), hogy a nők nem vettek részt a bálványimádásban. Több középkori rabbi éppen ezzel indokolja a nők kitüntetett szerepét a zsidó családon belül. A zsidó történelemben az ősbűn nem a paradicsomban elkövetett engedetlenség, hanem a Kivonulás során elkövetett bálványimádás. A Tóra szerint ez az ősbűn csak a férfiakat terheli, a nőket a Biblia mentesíti ez alól.¹

A nők sokszor kerültek hatalmi helyzetbe az ókori Izraelben. Több prófétaőről is olvashatunk, ezek között a leghíresebb Debóra (‘darázs’), aki nemcsak próféta,

---

¹ Szunyogh Szabolcs, *Zsidó nők* (Budapest: Noran Libro, 2019), 10.

hanem bíró is volt, ebben a kategóriában az egyetlen nő. Debóráról a Bírák könyvéről tudjuk, hogy Lappídót felesége volt és az Efraim hegyen ült törvényt. Ő ösztökélte Bárák királyt arra, hogy támadja meg az Izrael népét már évtizedek óta sanyargató kánaánita Siserát. Sisera hadának legyőzését szintén egy nőnek lehet köszönni, a hadsereget irányító Jáhelnek ('zerge'). Debóra győzelmi éneke a *Biblia* egyik legősibb szövege, talán egyidős az eseményekkel.

Egy másik próféta, Huldát bölcsességéért annyira tisztelték, hogy Jósiás király hozzá küldte tanácsért a főpapot.² A törzsszövetségből királysággá alakult Izrael többször is kormányozta királynő, pl. Atália és Alexandra.

Debóra és Jáhel okosságukkal és bátorságukkal mentették meg népüket a támadó idegenektől. Judit hasonló hőstettet hajt végre, de egy kicsit másként: szépsége csáberejét használta az ellenséges hadvezér, Holofernész megsemmisítésére.

A történet – Judit könyve – apokrif írás, görög nyelven maradt fent, szerepel a katolikus *Bibliában*, a protestánsból és a héberből azonban hiányzik. A kumráni tekercsekben megtalálták a héber változat egy töredékét. Valószínűleg egy népmesén alapul, s csak később igazították hozzá valódi történelmi eseményekhez és személyekhez.

A történet szerint Holofernész Nabukodonozor ninivei király hadvezére volt, le akarta igázni Izraelt. Megérkezett a zsidók lakta Bethulia nevű városhoz. Azt tanácsolták neki, hogy furfanggal vegye be a várost, éheztesse ki, vágja el a vízkészletől a város lakóit. Judit, a szépséges és erényes fiatal zsidó özvegy úgy döntött, megmenti népét. Elment hát az ellenség táborába, Holofernész sátrába. A hadvezért elbűvölte az asszony szépsége. Mikor lerészegedett, Judit elcsábította népe ellenségét, majd megölte, levágta a fejét. A levágott fejet kitűzték a város kapujára, az ellenséges sereg pedig vezére nélkül megfutamodott. Judit szépségével, bátorságával megmentette a népét.

Judit története az évszázadok során kedvelt motívumává vált művészi alkotásoknak. A német szépirodalomban Hebbel tragédiája a leghíresebb. A tizenkilencedik század végén különösen népszerű volt a téma, sokan megfestették a történetet, kiaknázták az ellentétekből (élet – halál, szerelem – gyilkosság, élő test – halott fej) adódó lehetőségeket.

Van egy másik történet az Ószövetségben, amelyben egy nő – csábító szépségével visszaélve – legyőz egy erős, hatalmas férfit. Delila levágja a szerelmes Sámson haját, ezzel elveszi az erejét, kiszolgáltatja az ellenségnek, végső soron a halálát okozza. Ez a történet bonyolultabb, mint első percre látszik, mint a történetet motívumul választó számos festmény sugallja.

---

² 2Királyok 22, 14-20.

Ahogy Heller Ágnes tanulmányából³ tudjuk, Sámson vallástörténeti szempontból is érdekes figura. Története a *Bírák* könyvében olvasható, ő az utolsó nagy bíró. Születéséről angyal ad híradást, ennek és más motívumoknak az alapján a keresztény teológusok közül sokan Jézus előképének tekintik. Sámson idején Izrael fiai éppen a filiszteusok hatalma alatt szenvedtek, az Örökkévaló adta őket szolgáskorba rossz viselkedésük büntetéseképpen.

Sámsonat kétszer árulják el a nők, elsőként filiszteus felesége teszi ezt a rokonai zsarolásának engedve. Az esküvőn Sámson felad egy rejtvényt a vendégeknek: „Az evőből éték jött ki, S az erősből édes jött ki.”⁴ A megoldást: az oroszlándögben mézet talált – úgy tudták csak megmondani, hogy az asszony kicsalta Sámsonból a megoldást. A történet háromszor megismétlődött, ezek után Sámson elhagyta áruló feleségét.

De úgy látszik, nem tanult a történelekből, megszeretett egy asszonyt Sórek völgyében, akinek Delila volt a neve. Ő nem filiszteus volt, ahogy az első asszony, de nem zsidó, tehát idegen. Delilát megkörnyékezték a „filiszteusok fejedelmei,” és fejenként ezer és száz ezüstöt kínálnak neki, ha kiszedi Sámsonból, mi erejének a forrása, hogy lekötözthessék, és megalázhassák. Sámson első válasza: le lehet őt győzni nyers inakkal, új kötelekkel, „ha összeszövőd hajam hét fürtjét.”

Megint háromszor ismétlődik a történet. Végül Sámson elárulja az igazi titkot: a haja leborotválása fosztja meg erejétől. Ez nem azt jelenti, hogy a hajában lenne az ereje, hanem azt, hogy ő Isten által kiválasztott ember, akinek nem érhet a hajához olló. Erre már az angyal figyelmeztette a szülőket. Sámson bűne – Isten szemében – az, hogy elárulta kiválasztottságát, ezért kellett bűnhődnie.⁵

A filiszteusok elfogják, megvakítják. De Sámson nem adja fel, imádkozik: „Hadd vesszek én is a filiszteusokkal! És nagy erővel megrándította az oszlopokat, és rászakadt a ház a fejedelmekre és az egész népre, amely abban volt, úgyhogy többet megölt halálával, mint amennyit megölt életében.” (*Bírák* 16, 30)

Sámson és Delila története számos műalkotást ihletett, zeneműveket, színdarabokat és festményeket. Csak példaként említem az 1949-ben forgatott, két Oscar-díjjal kitüntetett filmet, amelyben Victor Mature alakította a férfi főszerepet, Delilát pedig a tündökletesen szép zsidó színésznő, Hedy Lamarr.

Judit és Delila története csak a csábítás módjában – női szépség – hasonlít egymásra, a tett elkövetésének szándékában nem. Judit népének megmentéséért nyúlt a szexuális csábítás eszközához, Delia azonban egyszerű áruló volt, hűtlenségét pénzért követte el.

---

³ Heller Ágnes, *Sámson, Erősz és Thanatosz a Bírák könyvében* (Budapest: Múlt és Jövő, 2007).

⁴ *Bírák* 14, 14.

⁵ Heller, *Sámson*.

A történelmi időkben is ismerünk nagy hatalommal bíró és azt ügyesen kiaknázó zsidó nőket. Ilyen volt Gracia Mendes-Nasi a tizenhatodik században. Kivételesen szép nő lehetett, Agnolo Bonzino festményén sötétpiros ruhában, dúsan felékszerezve tekint a nézőkre. Újkeresztényként (marránusként) élt titkos zsidók között. Bankár férjétől Mendestől hatalmas vagyont örökölt, amelyért koronás fők, pl. V. Károly és arisztokraták versenyeztek, de Gracia, hol keresztényként, hol visszatért zsidóként ügyesen lavírozott az egymás ellen kijátszott ellenségek között. Leghíresebb tette az volt, hogy több tízezer zsidót menekített át Európából a török birodalomba, ahol nem üldözték őket.

Feljegyezték kevésbé nemes cselekedeteit is. Vejenek, Diogónak a vagyonára a végrendelet végrehajtójaként tette rá a kezét, ezzel évtizedes perbe keveredett saját lányával, de ez nem tántorította el intrikáitól. A vagyon jó részét sikerült Törökországba csempésznie, itt a szultán kegyenceként még tovább gazdagodott, ugyanakkor bőkezű adományozóként és pártfogóként nagy tisztelet is övezte.⁶

A szétszórattatás hosszú évszázadai, sőt évezredei után a huszadik század elhozta a zsidók számára az önálló állam létrejöttének lehetőségét. Ennek a korszaknak kiemelkedő női alakja volt Golda Meir.⁷

Golda Mabovics 1898-ban született Kijevben, amelyben akkoriban egy kisvárosnyi – mintegy 32 ezer – zsidó élt. Életüket a II. Sándor cár elleni merénylet következtében kitört, és a trónra lépő III. Sándor által céltudatosan szított antiszemita gyűlölködés, és az ebből kirobbanó pogromok keserítették el. Golda apja 1903-ban kivándorolt Amerikába, ahova a család négy évvel később követte.

Golda már fiatalon csatlakozott a szocialista cionista mozgalomhoz. Itt ismerte meg későbbi férjét, Morris Meyersont is, akivel 1921-ben kivándorolt a Palesztinai Brit Mandátum területére. Egy kibucban kezdtek el dolgozni, ez akkoriban nagyon kemény fizikai munkát jelentett. A család később városba költözött, ahol a Hisztadrut munkásszövetségben megindult Golda Meir (időközben erre változtatta a nevét) politikai karrierje. 1938-ban ő képviselte Izraelt az utóbb kudarcnak értékelhető eviani konferencián. A nagyhatalmak képviselői nem kívántak a németországi zsidók számára valódi segítséget nyújtani, ott pedig a „kristály-éjszaká”-val beindult a népirtáshoz vezető kemény terror.

A soá elől a régi hazába menekülő zsidók tömegei felgyorsították az államalkotási folyamatot a Közel-Keleten. Amikor 1948-ban az ENSZ döntésének megfelelően kikiáltották Izrael Államot, Golda Meir egyike volt a függetlenségi nyilatkozat aláíróinak.

---

⁶ Marianna D. Birnbaum, *Láthatatlan történetek* (Budapest: Magvető, 2018).

⁷ Golda Meir, *Életem*, ford. Kiss Marianne (Budapest: Filum, 2000).

A környező arab államok nem fogadták rokonszenvvel a zsidó állam létrejöttét, ez az azóta eltelt évezedekben kisebb-nagyobb harcokhoz, sőt háborúkhöz vezetett. Golda Meir hazája védelmében nem riadt vissza a veszélyektől. Egyik hőstette az volt, hogy muszlim nőnek öltözve átszökött a jordániai határon, és elutazott Abdullah királyhoz, akit megpróbált rávenni arra, hogy vonja vissza csapatait az izraeli határtól.

Nem mindig fegyverek ellen kellett harcolnia, néha csak az izraeli nép sorsa iránti közömbösség ellen. Egyszer kiutazott Amerikába pénzt gyűjteni egy honvédő háborúra. Esélyt kért az amerikaiaktól, segítséget. Meggyőző érvelésével megindította a szíveket, ötven millió dollárnyi támogatással tért vissza.

Ez a bátor és okos asszony 1969-től 1974-ig volt Izrael miniszterelnöke, egy nagyon nehéz időszakban. Alig volt túl az ország az 1967-es, úgynevezett hatnapos háborún, de Meir minden erőfeszítése már arra irányult, hogy létrehozzon a környező arab államokkal egy békeszerződést.

1972. szeptember 5-én, a müncheni olimpián palesztin merénylők túszul ejtették az izraeli csapat tizenegy sportolóját. A német rendőrség ügyetlenkedése következtében az izraeli túsok mind életüket veszítették, a merénylők többsége megmenekült. Az izraeli titkosszolgálat, a Moszad később felkutatta a merénylőket, és végzett velük.

Meir miniszterelnöksége alatt történt az is, hogy 1973. október 6-án, a legnagyobb zsidó ünnep, a jóm kippur idején Egyiptom és Szíria hadüzenet nélkül megtámadta Izraelt. A háborúban több mint kétezer izraeli katona elesett, több mint hétezer megsebesült, de végül sikerült győzniük.

Golda Meir egész politikusi pályáján szerény volt és visszafogott. Autóbusszal közlekedett, politikai partnereit pedig sokszor a konyhájában látta vendégül, ahol saját sütésű pitájával kínálta meg őket, s csak ezek után tért rá komoly politikai kérdések megvitatására. Élete végén igazi *jiddise mame* lett belőle, nemcsak gyermekei és unokái, hanem egész népe számára.

1978-ban halt meg. Sírjánál, a Herzl-hegyen ma is sorok állnak, hogy kifejezzék tiszteletüket annak az asszonnak az emléke előtt, aki a pogromok földjén született, a szabadság világában nőtt fel, és saját kezével segített felépíteni és megvédeni a zsidó hazát.

Azóta évtizedek teltek el, Izrael etnikai térképe is nagyon megváltozott. A negyvenes, ötvenes, hatvanas években a lakosság zöme Kelet-Európából érkező bevándorló volt. Ma az arab országokból és Afrikából bevándoroltak teszik ki a nyolcmillió lakosság többségét. Ők a szabrék, akiknek a holokauszt már nem kínzó emlék, hanem megtanulandó anyag a történelemkönyvből. A fenyegetettség viszont a mindennapi élet része.

Ha az ember Izraelben jár, először félelem fogja el az autóbuszra fegyveresen felszálló fiatal férfiak és nők láttán. Mosolyognak, viccelődnek egymással, de ott van az oldalukon a halált hozó fegyver. Shani Boianjiu könyve, a *Bátraké a mennyország* izraeli katonalányokról szól.⁸ A három lány, Jáel, Lea és Aviság egy világszerte kis településen lakik, iskolába járnak, buliznak. Az iskola után a kötelező katonaság vár rájuk, tudják ezt, de igazán csak akkor rendülnek meg, amikor egyikük bátyja, Dan a katonaság alatt szerzett depressziója következtében szétlövi a saját fejét.

A lányok az élettől kapott „zsibbasztó haladék”-nak élnek meg a katonaságot, ahol minden parancsra történik, a mindennapokat szabályzatok határozzák meg. Persze érzelmek, barátságok itt is ébrednek, akár a lövészetek gyakorlatok során is, de jövőt tervezni nem érdemes. Reggelenként holttestek fogadják őket a szállásuk melletti szögesdróton, ezek az arab fiúk az éjszaka Izraelbe akartak bejutni. Katonatársuknak, akivel szívesen viccelődnek és flörtölgetnek, egy arab autós utasai vágják el a torkát. A halál bármikor és bárkire lesújthat. Élni kell, túlélni mindenáron.

Az ókori Izrael népe egy patriarchátusra épülő társadalomban élt, a nőknek mint anyáknak és feleségnek voltak csak jogaik. Joguk és kötelességük volt meggyújtani a gyertyát sabbat este, illetve ünnep estéjén. Ez a fény a harmóniának, a békének, az otthon nyugalmának a jelképe. A mai Izrael egy nagyon bonyolult és sokszínű társadalom. Csak az ultraortodoxok körében uralkodnak kizárólagosan a vallási szabályok. A nők többsége a férfiakkal azonos jogok illetik meg és kötelességek terhelik, többek között a haza fegyveres védelmének kötelessége is.

A legősibb hagyományoknak megfelelően.

Bibliográfia

Birnbaum, Marianna D. *Láthatatlan történetek*. Budapest: Magvető, 2018.

Boianjiu, Shani. *Bátraké a mennyország*, ford. Tóth Gitta. Budapest: Libri, 2013.

Heller Ágnes. *Sámson, Erősz és Thanatosz a Bíraké könyvében*. Budapest: Múlt és Jövő, 2007.

Meir, Golda. *Életem*, ford. Kiss Marianne. Budapest: Filum, 2000.

Szunyogh Szabolcs, *Zsidó nők*. Budapest: Noran Libro, 2019.

---

⁸ Shani Boianjiu, *Bátraké a mennyország*, ford. Tóth Gitta (Budapest: Libri, 2013).